

BEVEZETÉS A MAGYARÁZOTT BIBLIAI KÖNYVEKHEZ

MÓZES ÖTÖDIK KÖNYVE

Mózes ötödik könyvét a latin bibliafordítás nyomán Deuteronomiumnak vagy „második törvénykönyvnek” nevezzük. Az elnevezés arra utal, hogy ebben a könyvben Mózes – az ígéret földje határához érkezve – elismétli és kiegészíti a Sínai-hegyen Istentől kapott törvényeket. A törvényeket prédikációk vezetik be, amelyek emlékeztetik Isten népét az átélt történelmi tapasztalatokra és Isten törvényeinek betartására. A törvények felsorolását intelmek zárják, amelyekben Mózes a nép szeme elé tárja az Isten iránti engedelmisség, illetve engedetlenség várható következményeit, az „életet” és a „halált”. A Deuteronomium szerint a törvény (a Tóra szó eredeti jelentése közelebb áll a „tanításhoz”) az Isten és ember közötti szövetség alapja. Ennek a szövetségnek az a lényege, hogy Isten kiválasztott magának egy népet, Izráelt – a saját döntése alapján, a nép érdemeitől vagy fogyatkozásaitól teljesen függetlenül. A nép ezt az isteni kiválasztást engedelmisséggel és hűséggel viszonzhatja, mégpedig úgy, hogy mind egyéni, mind közösségi életének értelmét a törvény követésében találja meg. Isten kiválasztó kegyelmét és a szövetséget a nép tehát ki nem érdemelheti, ugyanakkor engedetlenségével eljátszhatja. Az Ószövetség szerint a törvény a zsidó nép Istenhez tartozásának jele és boldogságának forrása volt. Erről beszélnek a zsoltárok is: „Boldogok, akiknek az útja tökéletes, akik az ÚR törvénye szerint élnek” (Zsolt 119,1). A keresztyén hit számára Jézusban a törvény elérkezett végcéljához és beteljesüléséhez: „Mert a törvény végcélja Krisztus, minden hívő megigazulására” (Róm 10,4).

JÓZSUÉ KÖNYVE

Józsue könyve arról tudósít, hogy Izráel népe birtokba veszi Kánaánt, az ígéret földjét. Ezzel megvalósult Isten Ábrahámnak és utódainak adott ígérete, amely szerint „nagy néppé lesznek” azon a földön. A könyv névadója, Mózes utóda, Józsue az események középpontjában áll. Nemcsak katonai vezető, de a hit példaképe is: az ország elfoglalását követően választás elé állítja a népet (vagy Istent követik, vagy a kánaáni isteneket), s ezzel megújítja a mózesi szövetséget. Józsue könyve szerint a honfoglalás hangsúlyozottan több volt, mint katonai akció: Isten segítségével valósult meg, aki falakat rombolt le és hatalmával megrettentette Izráel ellenségeit. Józsue könyvének nagy része Kánaán elfoglalását mint az őslakosság teljes kiirtását mutatja be. A vándorló zsidó nép ugyanis ezektől a letelepült őslakosoktól nemcsak a földművelés technikáit sajátította el, hanem a pogány vallási termékenység-szertartásokat is. Az Istennel kötött kizárólagos szövetség kereteibe azonban mindez nem fért bele. Innen érthetőek a kánaáni őslakosokkal való teljes leszámolást szorgalmazó intézkedések, amelyek teljességgel megfeleltek az ókori Kelet háborús törvényeinek. Ez az elvárás azonban a gyakorlatban maradéktalanul nem valósulhatott meg: Józsue könyve is beszámol olyan kánaáni városokról, amelyek lakóit Izráel nem pusztította el, hanem együtt élt velük. A keresztyének számára az Ábrahámnak és leszármazottainak adott ígéret egy végső országról, ahogyan az Ószövetség minden más nagyobb témája, a zsidóság körében megszületett názáreti Jézus Krisztusban nyerték el végső értelmüket. A jézusi tanításból fakadó világos küldetése minden keresztyénnek, hogy ne csak hűséges gyermeke legyenek saját hazájának, de igyekezzék béketeremtő lenni még azok között is, akik ma élnek és szenvednek az „ígéret földjén”.

PÉLDABESZÉDEK KÖNYVE

A példabeszédek könyve, amely Jób könyvéhez hasonlóan az úgynevezett bölcsességirodalom része, azt állítja, hogy az okosság nem egyenlő a bölcsességgel. Az előbbi még nem elegendő a boldog és sikeres élethez. Az embernek az utóbbira van szüksége: bölcsességre, amely alapvetően Isten akaratának a követését jelenti. Az ókori bölcs szem előtt

tartotta a korábbi nemzedékek élettapasztalatát, az emberi élet és az emberi együttélés évszázadok alatt megismert és továbbhagyományozott törvényszerűségeit. Módszeresen gyűjtötte a megismerhető élettapasztalatokat, összevetette azonos vagy éppen ellentétes megfigyelésekkel, majd a következtetéseit rövid, jól megjegyezhető mondásokba sűrítette és leírta. Így keletkeztek a bibliai példabeszédek is, amelyeket a valaha élt legbölcsebb emberhez, Salamon királyhoz kapcsolunk (bár a királyság korának más alakjai is felbukkannak bennük, mint például Ezékiás). A példabeszédek figyelmeztetnek, tanítanak, összevetnek alternatív életutakat, az élet rejtélyes összefüggéseire és jelenségeire utalnak, röviden, képszerűen, könnyen érthető és megjegyezhető formában. Olyan témákkal foglalkoznak, amelyek évszázadok alatt sem mentek ki a divatból és valószínűleg még évszázadok múlva is aktuálisak lesznek: hogyan legyünk egyensúlyban önmagunkkal, a vágyainkkal és a lehetőségeinkkel; hogyan viszonyuljunk a nőkhöz (a kérdés jogos, hiszen egy erősen férfiközpontú világban írták a Pédabeszédeket!) és általában a szerelemhez, a párkapcsolatainkhoz; hogyan bánjunk a pénzzel; hogyan neveljük helyesen a gyermekeinket; milyen szerepet szánunk a munkának és a pihenésnek, vagy mi a mámor, az öröm és a józanság helyes aránya az életben. Aktualitása miatt a Zsoltárok könyve mellett még ma is az Ószövetség legnépszerűbb és leggyakrabban olvasott könyve a Pédabeszédek. A 21. század embere hajlamos megmosolyogni a bölcsességet. Letűnt korok embereihez tartozó fogalomnak tekintjük, legalábbis életünk első néhány évtizedében, amikor még úgy gondoljuk, hogy az emberi élet törvényszerűségei a mi esetünkben majd nem érvényesülnek. Ahogy azonban telnek az évek, riadtan vesszük észre, hogy mennyire igaznak bizonyulnak a mi életünkben is mindazok a mondatok, amelyeket szüleink és nagyszüleink szájából hallottunk és gúnyosan elutasítottunk. „Bolond” emberként megvárjuk, amíg a saját lázadásaink, tévedéseink és bukásaink vezetnek vissza a bölcsesség forrásához: „Az Úrnak félelme az ismeret kezdete, a bölcsességet és intést csak a bolondok vetik meg” (Péld 1,7).

EZÉKIEL KÖNYVE

A fiatal jeruzsálemi papot, Ezékielt Kr. e. 597-ben, a város első, „kíméletesebb” ostroma után közvetlenül Babilóniába deportálták. Kietlen vidéken élt honfitársaival együtt, a Kebár folyó mellett, amely mesterséges csatornaként az Eufrátesz vizét vitte el Babilónia kiszáradt földjeire. Nagyjából harminc éves lehetett, amikor Isten elhívta őt prófétájául. Először az volt a feladata, hogy az ítélet elkerülhetetlenségét hirdesse a bűnös Jeruzsálem számára. Miután azonban a város 587-ben másodszer is, immár végleg az ellenség kezébe került, a templomot pedig lerombolták, Ezékiel új feladatot kapott: Isten irgalmát, a megtérés lehetőségét és a szabadulás hihetetlen ígérését kellett hirdetnie. Leghíresebb látomásában csontok hevernek egy völgyben, a babiloni pusztításra és a nép megsemmisítésre való egyértelmű utalásként. Amikor azonban a próféta Isten ígéit hirdeti a csontoknak, azok egyszeriben megelevenednek, és hús-vér emberekké, a feltámadó Izrael tagjaivá állnak össze. Ezékiel bizonyosan az Ószövetség legkülönösebb prófétája. Őt is foglalkoztatta Isten egyedülálló szentsége, mint Ézsaiást. Jeremiáshoz hasonlóan néha ő is „elóadta” a rábízott próféciákat. Néha elakadt a szava saját rémítő látomásai miatt, mint Dánielnek. Isten gyakran összetörte az ő szívét is, mint Hóseásét. Mégis, a maga módján egészen más volt, mint a többi próféta. Szenvedélyes, szinte minden önkontrollt nélkülöző kijelentései, fájdalmas dühkitörései, transzbaesései miatt ma talán örülnék tartanánk. Pedig csak szenvedélyesen átélte azt a szerepet és üzenetet, amelyet Isten rábízott. Ez az üzenet ellentmondott a babiloni zsidó foglyok hétköznapi valóságának és tapasztalatainak, Ezékielnek pedig mindenképpen meg kellett győznie őket arról, hogy Istent nem győzhette le Babilon; ő továbbra is munkálkodik a történelem eseményei mögött, és hamarosan megszabadítja a népét.

ÁMÓSZ KÖNYVE

Az úgynevezett kispféták legkorábbika Ámósz. Valamikor Kr. e. 800 és 750 között élt egy Jeruzsálemtől délre fekvő faluban, Tekóában. Ézsaiással, Jeremiással vagy Ezékiellel ellentétben nem származott előkelő vagy papi családból, egyszerű pásztor és fügetermesztő volt. Isten azért hívta el prófétájául, hogy az északi országrészben, Izráelben hirdesse üzenetét. Amikor Bételben elkezdte szolgálatát, konfliktusba keveredett a helyi vallási tekintélyekkel, elsősorban a bételi pappal, Amacjával, ezért kiutasították az országból. Izráel akkoriban relatív gazdasági jólétben élt, amely a vezető rétegeket feljogosította arra, hogy megvessék és kizsákmányolják a szegényeket és a szegények pártfogóját, Istent. Ebben a környezetben Ámósz meghirdette egy hatalmas erejű nép, Asszíria hódítását, az ország leigázását és a fogságbavítelt. Ámósz Isten törvényének megtartására és a képmutató, kiüresedett vallási szertartások befejezésére, és valódi életváltoztatásra, tehát megtérésre szólít fel igehirdetésében. Üzenetével és az üldöztetést is vállaló sorsával Ámósz a későbbi próféták példájává vált.

ZAKARIÁS KÖNYVE

Zakariás a Babilonból hazatérő zsidók között végezte prófétai szolgálatát, Haggeus kortársaként. Papi családból származott, és részt vett az újjáépülő ország vallási megújításában, főként azzal, hogy a templom felépítésére biztatta kortársait. Abban is hasonlít Haggeushoz, hogy nagy reményeket fűzött Zerubbábel vezetői képességeihez, s benne a békés jövő zálogát látja. Könyve első felében nyolc látomásban láttat az olvasókkal olyan szimbolikus képeket és jeleneteket, melyek nyilván az akkori világ helyzetére és Jeruzsálem meg Júda belpolitikai viszonyaira vonatkoznak a templomépítés elkezdése előtt. A próféta könyvének második fele a konkrét történelmi keretektől némileg elmozdulva már a boldog messiási üdvkorszakról beszél: itt találjuk azt a híres próféciaát is, amelyet Jézus Jeruzsálemben vonulásakor betöltött (Zak 9,9–10 és Mt 21,1–11).

MÁTÉ EVANGÉLIUMA

Az egyház évezredes hagyományában mindig is Máté írását tartották az első evangéliumnak. Bár a mai modern bibliatudomány Márk evangéliumát korábbinak tartja, Máté „elsőségét” a kánonban elfoglalt helye és kiemelkedő jelentősége ma is biztosítja. Az Újszövetség szerzői Lukács kivételével mind zsidó emberek voltak, Máté evangéliumát mégis szokás a „zsidó evangéliumnak” tekinteni. Sok olyan kifejezéssel találkozunk ebben az evangéliumban, amely a zsidóság teológiai-nyelvi finomságait tükrözik (például „Isten országa” helyett inkább „mennyeik országát” mond); Jézus itt hangsúlyosabban jelenik meg Izráel megígért Messiásaként, mint a többi evangéliumban, és emiatt Máté különös fontosságot tulajdonít azoknak a szavaknak vagy eseményeknek, amelyekben egy-egy ószövetségi ígért beteljesedett. Máté evangélista szerint Jézus Izráel nagy tanítóinak és prófétáinak hagyományát folytatja, akit azonban a választott nép a nagy elődökhöz hasonlóan el- és kivetett magából. Éppen emiatt ábrázolja Máté az írástudókat és a farizeusokat Jézus fő ellenfeleiként, hiszen azok a „régik” tanítást őrizték Jézussal szemben, aki viszont „úgy tanított, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint az írástudók” (Mt 7,29). A hegy Máté evangéliumában – akárcsak az Ószövetségben – a különleges istenközelség és a kinyilatkoztatás helye. Amikor Jézus leült a hegyen, hogy az odagyülekező sokaságot tanítsa, tulajdonképpen Isten új, Izráelből elhívott népéhez, a keresztyén gyülekezethez intézte a szavait. Ezért volt és van ma is olyan kiemelkedő jelentősége az itt mondottaknak, az úgynevezett „hegyi beszédnek”. A beszéd elején Jézus nyolcszor nevezi boldognak a hallgatóit, azokat, akiknek ezen a világon az egyedüli pártfogójuk Isten. Ők azok a „szegények”, akik sírnak, akiket szelídségükért megvetnek az erőszakosak, akik éheznek és szomjaznak, akik irgalmasok, akik tiszta szívűek, akik békességre törekszenek, és akiket mégis igazságtalanul üldöznek. Im már kétezer év telt el a Hegyi Beszéd óta, de ma is, aki

magára ismer ezekben a szavakban, az tudhatja, hogy Jézus hozzá beszél, és neki ígéri Isten pártfogását.

LUKÁCS EVANGÉLIUMA

A hagyományok szerint Lukács az egyetlen nem zsidó származású szentíró az Újszövetségben. Korának görög történetírói szokása szerint igyekszik is számot adni evangéliumának céljáról és keletkezési körülményeiről rögtön műve elején, az ajánlásban. Lukács nem érzi magát az első tanítványi nemzedékbe tartozónak, ugyanakkor kellő önérettel állítja, hogy ő „mindennek pontosan utánajárt”. A képzett, és a történelmi események iránt is erősen érdeklődő orvos, Lukács arra törekszik, hogy Jézus Krisztust és a személyében eljött üdvösséget elhelyezze saját kora történelmének koordináta-rendszerében. A Jézus által képviselt isteni hatalom ellentétéként látjuk a birodalmi politika potentátjait, és a Jézus által hirdetett evangélium mellett megjelennek a kortársak sokféle vallási (tév)képzetei is. Miközben az „istení” Augustus császárnak az emberek a vérrel szerzett, ingatag béke megteremtőjét ünnepelték, Jézus csendben, a birodalom legtávolabbi szegletében a valódi békét hozta el azoknak, akik készek voltak azt elfogadni. Lukács (Mátéhoz némiképp hasonlóan) nagy hangsúlyt helyezett az evangéliumában arra, hogy Jézus a szegények, a társadalmilag lenézettek, az etnikai vagy vallási okokból diszkrimináltak Megváltójaként jött el közénk. Ennek a szemléletnek jó példája az, ahogyan előtérbe kerülnek a lenézett pásztorok, a betegek, vagy ahogy Jézus megkülönböztetett figyelmet fordít a nőkre, akik ebben a korban különösen is megvetett, alacsony társadalmi helyzetűek voltak. Jézus anyja, Mária, Anna prófétanő vagy a naini özvegy mellett meglepően sok asszony kíséri Jézust végig élete és különösen szenvedése során. Mintha Lukács ezzel is fel akarná hívni a figyelmünket arra, hogy a tanítványi lét egyszersmind szakítás a világban uralkodó kegyetlen, megbélyegző értékrenddel, és egy egészen új közösség létrejöttével jár. Napjainkban a tolerancia (másokkal szembeni „türelem”) szinte kötelező érvényű elvvé vált, bár jobbára csak a szavak szintjén, hiszen talán soha nem volt ennyi másoktól türelmet kérő és hiába váró „vesztese” a felgyorsuló társadalmi folyamatoknak, mint éppen ma. A mostani szegényekkel és kirekesztettekkel szemben mintha nem működne a divatos és kötelező toleranciaelv. A „társadalmi fejlődés” érdekében hagyjuk őket tovább csúszni, egyre jobban marginalizálódni. Miközben a keresztyénséget gyakran – néha jogosan is – éri az intolerancia vádja, teljesen megfeledkezünk arról a toleranciáról, amelyet Jézus gyakorolt és hagyott a tanítványaira. Ez a jézusi tolerancia szereti és elfogadja az embert úgy, ahogyan van, feltételek nélkül a segítségére siet, ha kell. Ugyanakkor kritikus, sőt elítélő is lehet azokkal a nézetekkel, tettekkel vagy erőkkal szemben, amelyek méltatlanná tesznek bennünket az emberi névre.

PÁL LEVELE A FILIPPIEKHEZ

Pál Kr. u. 50 körül járt Filippiben, ahol megalapította az első európai gyülekezetet. A Nagy Sándor apjáról, Filipposzról elnevezett várost ekkoriban már jobbára Augustus leszerelt veterán katonái lakták, és az Apostolok Cselekedetei szerint zsidó népessége is szinte elenyésző volt. Pál mégis nagyon jól érezte magát a gyülekezetben, és későbbi szolgálata során is mindvégig bensőséges kapcsolat fűzte a filippiekhez, aminek levelében is hangot adott. Ezt a levelét is fogságból írta, ezért szeretett gyülekezete adományt küldött neki. Epafroditosz, a küldönc azonban súlyos beteg lett, és Pál emiatt is fontosnak tartotta, hogy levélben mondjon köszönetet a segítségért és tájékoztassa állapotáról a filippi keresztyéneket. A levél persze sokkal több lett pusztán „helyzetjelentésnél”: a benne található úgynevezett „Krisztus-himnusz” egyedülálló összefoglalása mindannak, amit a legelső keresztyének hittek és tanítottak Jézus Krisztusról, s Pál apostol is olyan részleteket árul el önmagáról, hitéről és értékrendjéről, amelyek jelentősen gazdagítják a személyével kapcsolatos ismereteinket. A Filippiekhez írt levél görög szövegében számtalan olyan kifejezéssel találkozunk, amelyek a

szakértőket a korabeli, fennmaradt baráti levelezésekre emlékeztetik. Pál arról ír például, hogy a filippieknek egy szívvel-lélekkel, egyetértésben kell küzdeniük az evangéliumért, barátokként lelki közösségben vannak egymással, még akkor is, ha nagy távolság választja el őket, és képesek együtt örülni vagy bánkódni, minden körülmények között. Barátok között természetes és elfogadott volt az „ajándékozás és elfogadás”. Szokásával ellentétben ezért is fogadta el Pál a gyülekezet szívből jövő adományát. A görög-római kultúrában a barátság minden esetben egyfajta véd- és dacsövetséget jelentett két polgár között, a felismert közös ellenféllel vagy ellenséggel szemben. Amikor tehát Pál barátságáról biztosítja a filippieket, fontos, hogy kitérjen azokra a külső veszélyekre és támadásokra, amelyek ezt a barátságot veszélyeztethetik: ezért óvja őket például a hamis tanítóktól. A „vendégbarátságok” fenntartásának legfőbb eszköze akkoriban a levél volt, amelyben a barátok biztosíthatták egymást töretlen hűségükről, hálájukról és szeretetükről; új barátokat ajánlhattak egymás figyelmébe; felelevenítették régi közös élményeiket, küzdelmeiket; megbeszélték az esetleges jövőbeli találkozást, és beszámoltak egymásnak hogylétükről. A Filippi levél figyelmes olvasója mindegyik példát talál Pál apostol levelében.

(A bevezetéseket készítette: Pecsuk Ottó)